

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Kutseõpetaja õppekava

Marianne Laineste

PAGULASÕPILASTE LÕIMUMIST JA KOHANEMIST SOODUSTAVAD NING
TAKISTAVAD TEGURID VABATAHTLIKE TUGIISIKUTE ARVAMUSE PÕHJAL

bakalaureusetöö

Juhendaja: lektor Karmen Trasberg

Tartu 2018

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus.....	4
1. Teoreetiline ülevaade.....	6
1.1 Töös kasutatavad põhimõisted.....	6
1.2 Sisseränne Eestisse.....	7
1.3 Vabatahtliku tugiisiku roll pagulaste toetamisel.....	8
1.4 Lõimumine ehk integratsioon ja kohanemine.....	9
1.5 Rahvusvahelise kaitse saanute lõimumist ja kohanemist soodustavad ning takistavad tegurid... 10	
1.6 Kooliealiste pagulaslaste lõimumist ja kohanemist soodustavad ning takistavad tegurid..... 11	
1.6.1 Pagulasõpilaste lõimumist ja kohanemist soodustavad tegurid. 11	
1.6.2 Pagulasõpilaste lõimumist ja kohanemist takistavad tegurid. 13	
2. Metoodika.....	15
2.1 Valim	16
2.2 Andmekogumine.....	16
2.3 Andmete analüüs.....	17
3. Tulemused	18
3.1 Pagulasõpilaste lõimumist soodustavad tegurid..... 18	
3.1.1 Kooli panus pagulasõpilase lõimumiseks. 18	
3.1.2 Pere toetus. 20	
3.1.3 Suhtlus eakaaslastega väljaspool kooli..... 20	
3.1.4 Vabatahtliku tugiisiku motiveerivad tegevused lõimumiseks..... 21	
3.2 Pagulasõpilaste lõimumist takistavad tegurid..... 21	
3.2.1 Kultuurilised erinevused. 21	
3.2.2 Lapsevanemate haridustase. 22	
3.2.3 Terviseprobleemid. 23	
3.2.4. Kohanemisraskused kooliga. 23	
3.3 Vabatahtlike tugiisikute ettepanekud pagulasõpilaste lõimumise ja kohanemise hõlbustamiseks	24
4. Arutelu.....	25
4.1 Töö piirangud ja praktiline väärtus	28
Summary.....	31
Tänuõnad	32

Pagulasõpilaste lõimumist soodustavad ja takistavad tegurid 3

Autorsuse kinnitus	32
Kasutatud kirjandus.....	33
Lisad.....	36

Sissejuhatus

Maailm muutub järjest rohkem multikultuursemaks, sealhulgas ka Eesti, hoolimata riigi geograafilisest väiksusest. Inimesed liiguvad ühest riigist teise mitmesugustel põhjustel: majandusliku heaolu otsingul, õpingute eesmärgil, samuti looduskatastroofide tagajärgedest tingituna ja ka ühiskondlik-poliitilistest põhjustel (Ränne ja faktid..., 2016). Uues asukohas püütakse kohaneda sihtriigi eluoluga.

Ka Eesti riik on vastavalt kehtestatud „Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadusele“ vastu võtnud põgenikke ning andnud neile ka pagulasstaatuse (Välismaalasele rahvusvahelise..., 2009). Pagulaspoliitika seab Eesti haridussüsteemile aga uued väljakutsed, kuna pagulaste seas on ka alaealisi, kes vastavalt Eesti Vabariigi seadustele peavad siin jätkama hariduse omandamist (Põhikooli ja gümnaasiumiseadus, 2010). Sellekohaseid uurimustöid on tehtud, aga põhiliselt lähtuvalt kooli tasandilt (Kond, 2016) ning on läbi viidud ka riiklikke uuringuid, mis kajastavad pagulaspoliitikasse puutuvaid küsimusi ja probleeme üldisemast aspektist. Näiteks Ainsaar ja Beilman (2016) on uurinud Eesti kodanike hoiakuid kolmandatest riikidest sisserännanute suhtes ning koostöös UNCHR-ga on Johannes Mihkelsoni Keskus (2016) välja andnud uuringu tulemused pagulaste lõimumise kohta Eestis.

Käesoleva töö eesmärgiks on välja selgitada pagulasõpilaste lõimumist soodustavad ja takistavad tegurid vabatahtlike tugiisikute arvamuse põhjal. Töö autor leiab, et selle teema käsitlemine on aktuaalne, sest õpilase arengu seisukohalt on kodu ja kooli koostöö väga oluline. Kooliealine laps veedab õppeperioodi jooksul valdava osa oma ajast just õpikeskkonnas ning kodused probleemid mõjutavad tema toimetulekut ning ka vastupidi – koolimured on osa peresuhetest (Moilanen, 2006) . Pagulaspere puhul on tegemist teisest kultuuriruumist pärit inimestega, kes püüavad siin, Eestis kohaneda kohaliku elukorraldusega, sh ka koolisüsteemiga. Vabatahtlik tugiisik on aga see, kes kahe aasta jooksul puutub kõige enam toetatava pagulasperega kokku (MTÜ Eesti Pagulasabi, 2017). Näeb pere omavahelisi suhteid, nii rõõme kui ka muresid ning saab võimalusel anda pagulasõpilase positiivseks arenguks ning lõimumiseks vajalikku infot.

Bakalaureusetöö teema valik on töö autorile huvitav ka ametialaselt, sest õpetajal on koolis tulemuslikum toetada pagulasõpilast, kui ta on teadlik lapse kultuurilisest, keelelisest taustast ja saab võimalusel arvestada ka lapse psüühilise seisundiga.

Käesolev töö koosneb neljast peatükist. Töö esimene peatükk hõlmab enimkasutatavaid mõisteid, ülevaadet sisserändest Eestisse, rahvusvahelise kaitse saanute kohanemist ja lõimumist soodustavaid ja takistavaid tegureid. Tuuakse välja on pagulasõpilaste kohanemist ja lõimumist takistavaid tegureid ning vabatahtlike tugiisikute rolli. Töö teises peatükis kirjeldatakse püstitatud uurimisküsimustest lähtuvalt meetodikat, valimit ning andmete analüüsi. Kolmandas peatükis tuuakse välja vabatahtlike tugiisikutega tehtud intervjuude tulemused koos neid illustreerivate tsitaatidega. Neljandas peatükis olevas arutelus käsitletakse tulemuste seost töö teoreetilise osaga.

1. Teoreetiline ülevaade

1.1 Töös kasutatavad põhimõisted

Integratsiooni ehk lõimumise all mõistetakse protsessi tulemust, kus sisserändajad muutuvad uue ühiskonna osaks. Võetakse omaks sihtriigi suhtumised ja käitumisnormid, osaletakse ühiskonnaelus, kaotamata sealjuures oma kultuurilist ja etnilist identiteeti (Rannut, 2003).

Kohanemine on protsess, kus sissrändaja omandab sihtriigis esmaseid teadmisi, oskusi uuest kultuurist ja ka keelest, et uues asukohas toime tulla (Rannut, 2003).

Pagulane on tuvastatud kaitsevajadusega inimene, kes on päritoluriigis ohustatud rassilise, usulise, poliitilise, rahvuspõhise tagakiusamise tõttu. Eestis antakse Genfi konventsiooni alusel pagulasstaatuse saajatele 3-aastane elamisluba (Pagulasküsimus, 2017).

Pagulasõpilane on rahvusvahelise kaitse saanud õpilane, kel puudub varasem seotus Eestiga ja ei oska sihtriigis õppekeelt (Innove, 2016).

Posttraumaatiline stressihäire (PTSH) tekib pärast pikaajalist viibimist emotsionaalselt kurnavas keskkonnas, olukorras või ka konkreetse sündmuse pealtnägemise tagajärjel. Avalduda võivad need tegevuse motivatsiooni puudumisena, traumeeriva möödunu alateadliku meenumisena, pideva ärevusseisundina ja vältimiskäitumisena (Aalto - Setälä, 2008).

Põgenik on inimene, kes on päritoluriigist põgenenud olenemata põhjustest, nt ühes põgenikegrupis võib olla inimesi, kes on riigist lahkunud majanduslikel, keskkonnakatastroofi, poliitilistel põhjustel (Pagulasküsimus, 2017).

Rahvusvahelise kaitse saaja on isik, kellele on antud pagulase staatus ja omab sihtriigis ajutist elamisluba (Pagulasküsimus, 2017).

Sihtriik on „rändevoogude sihtmärgiks olev riik“ (Esterm, 2018).

Tugiteenus on Sotsiaalministeeriumi (2018) kodulehel märgitult

mittetulundusühingute koordineerimisel pakutav vabatahtlik abi pagulasperedele. Tugiisikute põhilised nõustamisvaldkonnad on sotsiaalne toimetulek (eluase, sotsiaaltoetused, suhtlemine vajalike asutustega); haridus (kool, lasteaiad, kutseõpe, keelekursused); töö (töökultuur Eestis, suhtlemine Töötukassaga, tööalane täiendkoolitus, probleemide ennetamine töökohal); migratsioon (pere taasühendamine, viisaküsimused);

psühholoogiline olukord (isoleeritus, üksindus, enesega toimetulek); tervishoid ja ravikindlustus (üldine tervislik seisund, personaalsed kindlustused); kultuurilised ja usulised küsimused (para 12).

Varjupaigataotleja on varjupaigataotluse esitanud põgenik, tal puudub veel pagulase staatus (Pagulasküsimus, 2017).

1.2 Sisseränne Eestisse

Alates Eesti liitumisest Euroopa Liiduga on tihenend rändepoliitika: osa inimesi lahkub riigist, osa tulevad tagasi, olles mitmeid aastaid elanud välisriigis, ja on ka kolmandate riikide (KRK) kodanikke, kes on kas ise otsustanud või ekstreemsete olude sunnil pidanud oma kodumaalt emigreeruma. Lahkutakse perekondadena ja on ka juhtumeid, kus teise riiki saadetakse vanemateta lapsi, kes juriidiliselt kvalifitseeruvad saatjata alaealisteks. ÜRO Pagulasameti (UNHCR) andmetel on Eestisse aastal 2017 saabunud 180 varjupaigataotlejat, kellest mehi on 60, naisi 45 ja lapsi 75 ning päritoluriikideks peamiselt Süüria, Venemaa, Gruusia, Ukraina ja Iraak (ÜRO Pagulasamet, 2018). Eesti Vabariigi Valitsuse 2017.a andmetel on alates märtsist 2016 kuni juulini 2017 Eestisse ümberpaigutatud 161 pagulast, kes on saabunud läbi Kreeka ja Türgi valdavalt Süüriast ja Iraagist. (Pagulasküsimus, 2018).

Sisseränne seab omad kohustused ka sihtriigile. Eesti liitus 1997.a Genfi pagulasseisundi konventsiooniga (1951) ja täiendava 1967.a New Yorgi protokolliga. Sellest tulenevalt on Eestil kohustus anda pagulastele rahvusvahelist kaitset ja pagulasstaatust, mis on reguleeritud „Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadusega“ (Riigi Teataja, 2005). Samas on Eestil õigus valida, missugust sihtgruppi pagulasi riiki lubada. Selleks teostatakse Kreekas ja Itaalias vastavate ametnike poolt taustakontroll rahvusvahelise kaitse vajaduse kohta. Menetluste läbiviimise eesmärgiks on selgitada välja, kas põgenike seas ei ole isikuid, kes kujutavad ohtu Eesti avalikule korrale ning julgeolekule. Rahvusvahelise kaitse annab ikkagi Eesti riik. Eelistatud on need põgenikud, kellel on suuremad võimalused lõimuda Eesti ühiskonda (Täpsustatud tegevuskava..., 2015).

Tulek sihtriiki aga toob kaasa mitmeid probleeme. Võetakse ju kaasa oma keel, erinevad aja- ja ruumikäsitused, kultuurist lähtuvalt käitumise põhimõtted ja ka haridustase, seda nii täiskasvanute kui ka laste puhul. Haridus, mis Eestis on eduka toimetuleku üks alustalasisid, võib pagulastel, tingituna päritoluriigis valitsevast ühiskondlik-poliitilisest olukorrast, olla

minimaalne või ka katkenud. Lisaks psühholoogilised üleelamised ja ka ootused uuele asukohale.

1.3 Vabatahtliku tugiisiku roll pagulaste toetamisel

Rahvusvahelise kaitse saamiseks on põgenikel kaks võimalust: esimese variandi puhul taotletakse kaitset välismaal, antakse nõusolek tulla kvoodirändega Eestisse.

Sotsiaalministeerium teavitab sellest pagulaste vabatahtlike tugiisikute koordinaatorit. Teise variandi järgi taotletakse rahvusvahelist kaitset juba Eestis, elatakse seni Vao või Vägeva pagulaskeskuses. Peale kaitse saamist täidetakse nn eelankeet, mille kaudu selgitatakse välja isiku haridus, huvid ja oskused.

Tugiteenust pakuvad Eestis MTÜ Eesti Pagulasabi ja MTÜ Johannes Mikkelsoni Keskus. Tugiisikute koordinaator valib välja tugiisikud vastavalt nende elukohale ning kaitse saaja profiilile, korraldab tugiisikute kokkusaamise, kus arutatakse edasist tööjaotust ja -kava. Koordinaator korraldab ka kaitsealuse eluaseme saamise, selle ettevalmistamise ning kaitse saaja esmase infomapi kokkupaneku. Kaitse saajaga kohtub vabatahtlik tugiisik kas Tallinna lennujaamas või siis juba Vao või Vägeva pagulaskeskuses ning viib ta valitud elukohta. Seal sõlmitakse üürileping, antakse ülevaade elukorraldusest ning kavandatakse edaspidised tegevused, lähtudes kaitse saaja esmastest vajadustest. Järgnevatel päevadel tegeleb tugiisik kaitse saajale tugiteenuse tutvustamisega, vajaliku dokumentatsiooniga, avatakse pangakonto, käiakse töötukassas, terviskontrollis, keeltekoolis. Laste olemasolu puhul on vajalik ka tutvumine kooliga, lasteaiaga. Tähtis on ka see, et kaitse saajad ise teadvustaksid endale, mida nad tahavad saavutada, kuhu jõuda. Selleks viiakse nendega läbi vestlus, mille tulemusena seatakse esialgu 1-3 eesmärki, mille poole püüda. Edaspidise elukorralduse juures aitab tugiisik kaitse saanutel püsida seatud eesmärkide poole liikumises, kohanemises Eesti ühiskonnaga (MTÜ Eesti Pagulasabi, 2017). Kaitse saaja teekonna skeem on ära toodud lisa 1.

Oma tööga toimetulemiseks läbivad vabatahtlikud tugiisikud vastava koolituse. Huvi selle töö vastu on MTÜ Pagulasabi juhataja Eero Jansonil suur (Puuraid, 2016). Jaanuaris 2016 toimus Tallinnas koolitus 50-le vabatahtlikule tugiisikule, kes valiti välja ligi sadakonna kandideerija hulgast. Koolitusel õpiti kõike, mida tugiisik peab teadma, alates esmaabist ning lõpetades pagulaste usuliste ja kultuuriliste erinevustega. Ühe murekohana toodi välja see, et tihti on raske tõmmata piiri tugiisiku otseste ülesannete ning lihtsalt

inimliku abi vahel. Samas märgiti, et koolitusel osalejad on väga motiveeritud abistama pagulasi kohanemisel ja lõimumisel (Puuraid, 2016).

Selleks, et pagulased kohaneksid ja lõimuksid paremini Eesti ühiskonda, on näiteks Johannes Mihkelsoni Keskusel lisaks tugiisikuteenusele mitmeid teisi rahvusvahelise kaitse saajatele mõeldud tegevusvaldkondi, näiteks koolitused sotsiaalsus- ja toimetulekuoskuste arendamiseks, kaasamine huvitegevusse, tööpraktika koolitused (Johannes Mihkelsoni..., 2018).

1.4 Lõimumine ehk integratsioon ja kohanemine

ÜRO Pagulasameti (UNCHR) Põhja – Euroopa esinduse ning Johannes Mihkelsoni Keskuse koostöös teostatud uuringus „Pagulaste lõimumine Eestis. Osalemine ja võimestamine. Lõimumise mõistmine Eestis pagulaste osaluse, lõimumise sidusrühmade kogemuste ja uurimistegevuse kaudu. Jaanuar 2016 – november 2016“ on lõimumist defineeritud kui protsessi, mis on omavahel seotud majanduslikust, sotsiaalkultuurilisest ja õiguslikust aspektist. See on mitmekülgne, kahesuunaline tegevus. Integratsioon ei tähenda sunniviisilist lahtiütlemist oma emakeelest, usust, kultuurilisest identiteedist. Kahesuunalisuse all mõistetakse nii pagulaste kui ka neid vastuvõtva riigi tolerantset, mõistvat suhtumist teineteise vajadustesse, ootustesse, erisustesse (Pagulaste lõimumine ..., 2016). Eelpool märgitud kolm UNCHR-i integratsioonimõõdet on eduka lõimumise protsessis olulised. Majanduslikust seisukohast on vajalik, et pagulased suudaksid sihtriigis edaspidi iseseisvalt ning jätkusuutlikult toime tulla ning anda omapoolne panus riigi majanduse arendamiseks ja toimimiseks. Sotsiaalkultuurilises tegevuses võetakse pagulased kogukonnas neid diskrimineerimata vastu ning antakse võimalus osaleda sotsiaalses elus. Õigusliku protsessi käigus antakse pagulastele asukohariigi kodanikega üldjoontes samad õigused, toetatakse dokumentatsiooni vormistamisel ja vajadusel ka perede kokku viimisel (Pagulaste lõimumine ..., 2016).

Enne kui oodata pagulastelt lõimumist Eesti ühiskonda, tuleb anda aega olukorraga leppimiseks ja kohanemiseks. See on protsess, kus inimene on teadlik teda eesootavate muutuste vajalikkusest ning on ise motiveeritud uues asukohas sulanduma ümbritsevasse ühiskonda. Kohanemisel on oluline, et pagulane ei kaotaks iseenda kultuurilist identiteeti, vaid, püüdes mõista asukohariigi eripärasid, teadvustaks oma olukorra möödapääsmatust ning annaks omapoolse panuse selle positiivse lahendamise suunas (Pajupuu, 2000).

Kohanemisele uues riigis peavad kaasa aitama mõlemad pooled: nii Eesti riik kui ka pagulased ise. Võimuinstiitutsioonid tegelevad vastavalt seadusandlusele pagulaste heaolu tagamisega, mille alla kuuluvad elukohaga kindlustamine, tugiisikute määramine, keeleõppe korraldamine. Juhul, kui ümberasujate seas on lapsed, siis vastavalt Eesti Vabariigi seadustele on ka hariduse jätkamise võimaluse tagamine kohustuslik, sest rahvusvahelist kaitset soovivad inimesed on riskigrupp, kellele on vaja tagada võrdsed võimalused haridusele juurdepääsuks (Soll, 2007). Kogukonna poolt, kuhu pagulased satuvad, peaks olema vastuvõtt tolerantne ja hooliv.

1.5 Rahvusvahelise kaitse saanute lõimumist ja kohanemist soodustavad ning takistavad tegurid

UNCHR Põhja-Euroopa esinduse ning Johannes Mihkelsoni Keskuse koostööna teostatud uuringus on välja toodud peamised pagulaste lõimumist ja kohanemist soodustavad ja takistavad tegurid, mille aluseks on riiklike sidusrühmade ja pagulaste seas läbiviidud küsitlused (Pagulaste lõimumine..., 2016). Sellele tuginedes võib välja tuua, et lõimumist ja kohanemist takistavad uue riigi elukorraldusega harjumine, eesti keele õppimine, sobiva elukoha leidmine, asjaajamine kohalikes ametiasutustes, oma kultuurilis-keelise kogukonna puudumine, teadmiste ja oskuste vastava töökoha leidmine ning elamisloa lühike tähtaeg. Eesti keele õppimist takistab töökoha olemasolul selle sobitamine keelekursuste aegadega. Need pagulased, kelle elamiskoht on maakonnakeskustest või linnades kaugel, tõid välja puuduliku transpordiühenduse. Märgiti ära ka kultuurierinevused, nt äriiline töökultuur. Puudust tunti ka suhtlemisest, eelkõige oma kogukonnasiseselt. Lõimumisprotsessis on kommunikatsioon oluline nii mikro- kui ka makrotasandil (Rannut & Rannut, 2004).

Positiivseks peeti Eesti riigi turvalist keskkonda, kuigi vastupidist väidab 2016.a avaldatud Euroopa rassismivastase võrgustiku aruanne *Shadow Report on Afrophobia in Europe*, mis sisaldas ülevaadet rassismi ilmingutest varjupaigataotlejate ja pagulaste suhtes. Aruandes olev info puudutas ka Eestit. Siin elavate Aafrika päritolu varjupaigataotlejate, pagulaste ja ka nende tugiisikutega aastatel 2014-2015 läbiviidud intervjuude tulemustes kajastub, et Eestis on esinenud rassismile viitavaid ilminguid. Seda nii kohalike elanike kui ka võimustruktuuride (politsei) poolt (Pagulaste lõimumine ..., 2016). Töö autor on eelpool (ptk 3) välja toonud, et lõimumine ja kohanemine on kahepoolne protsess. Sellest tulenevalt võib pagulaste kohanemise ja lõimumise üheks määravaks faktoriks pidada kohaliku

elanikkonna suhtumist pagulastesse. Nende kohalolu eiramine kohaliku kogukonna poolt, nt rassiline diskrimineerimine töö juures, põhjustab pingeid pagulasperes, mis avaldab psüühilist traumeerivat mõju ka noorematele pereliikmetele. See omakorda tõstab hoopis motivatsiooni Eestist lahkumiseks (Ainsaar & Beilmann, 2016).

1.6 Kooliealiste pagulaslaste lõimumist ja kohanemist soodustavad ning takistavad tegurid

Migratsiooni põhjused on igal inimesel, perekonnal erinevad ja selle mõju nii täiskasvanutele kui ka lastele võib olla nii positiivne kui ka negatiivne. Kui lähtuda sellest, et lahkumine oma kodumaalt on seotud kriitilise situatsiooniga, siis jõudmine turvalisse sihtriiki on täiskasvanutele emotsionaalne kergendus, mille positiivsus kandub omakorda edasi ka lastele. Samas tähendab elukohavahetus siiski loobumist millestki endisest ning kohanemist uute, tundmatute eluoludega. Seda aga mõjutavad kodumaalt kaasavõetud elukogemused (Moilanen, 2006).

Lähtuvalt eelpool märgitust mõjutavad pagulaslast sihtriigis lõimumisel ja kohanemisel mitmed tegurid, seda nii soodustavalt kui ka takistavalt. Käesolevas töös on keskendutud just pagulasperedele ja seal olevatele kooliealistele lastele. Sellest tulenevalt toob töö autor välja pagulasõpilase kohanemist ja lõimumist soodustavad ning takistavad faktorid.

1.6.1 Pagulasõpilaste lõimumist ja kohanemist soodustavad tegurid.

Eesti riik eelistab pagulaste valikul peresid ja üksikemasid koos lastega (Pagulasküsimus, 2017). Pagulaspere mikrokliima mõjutab oluliselt laste kohanemist ning lõimumist. Kui vanemad on positiivselt meelestatud, siis see peegeldub ka lastes ning vastupidi: vanemate masendunud, kibestunud meeleolu mõjutab laste toimetulekut. Isa ja ema juuresolek ning huvitatus lapse tegemistest annab lapsele uues asukohas *turvatus* (Moilanen, 2006).

Peredes võib olla lapsi erinevas vanuseastmes, ka kooliealisi. Arvestades seda, et päritoluriigis võib haridus olla mittealustatud või eriolukorra tekkides katkenud, peab pagulaslaps minema siin, Eestis, vastavalt Eesti Vabariigi põhiseadusele ja haridusseadusele põhiharidust omandama üldhariduskooli ja teda peab kooli vastu võtma kohalike lastega võrdsel alustel (Soll, 2007). Kuna pagulaslapsele on sihtriigis kõik uus: asukoht, kultuur, keel, kool, siis *kodulähedase kooli valik* on kohanemise puhul samuti oluline tegur.

Rahvusvahelise kaitse saajatele määratakse tugiisik, kes aitab vajalikel asjaajamistel ning toetab kohaliku elukorralduse ning ka kultuuri mõistmisel. Tema olemasolu ning abi puudutab ka pagulaslast, sest emotsionaalsed üleelamised ning nendest tulenev käitumine võib jääda lapsevanematele märkamatuks või peetakse seda oma sisseelamisfaasis teisejärguliseks. Lapse emotsionaalne ebastabiilsus võib peita endas kurbust, valu, koduigatsust ning väljenduda käitumises hoopis agressiivsuse, rahutuse, keskendumisraskuse (Moilanen, 2006). Seega on tähtis, et tekiks **usaldus** tugiisiku, vanemate ning lapse vahel, et omavahelises koostöös tegeleda lapse käitumisprobleemidega.

„Rändehoiakute raportis“ avaldatud uuringu tulemustes tuuakse muuhulgas välja, et sisserändele on positiivsemad ja avatumad just nooremad inimesed (Ainsaar & Beilmann, 2016). Võib väita, et sihtriigi noorem põlvkond suudab aidata pagulaslastel uues elukohas kohaneda ja ka integreeruda. See tähendab, et eakaaslastega omavahel suheldes arendab pagulaslaps nii keeleoskust, sotsiaalsust kui ka omandab teavet sihtriigi kultuurist ning ühiskondlikust elust. Seega on **suhtlemine eakaaslastega** positiivne tegur lõimumisel ja kohanemisel.

Pagulasõpilane veedab palju aega koolis, kus omandatakse vajalikud teadmised ja oskused, seda nii ainepõhiselt kui ka sotsiaalselt. Kooli valikul lähtutakse selle lähedusest kodule. See on ka kirjas Vabariigi Valitsuse kodulehel (Pagulasküsimus, 2016). Muukeelsest ja -kultuurilisest keskkonnast pärit lapsele lisandub harjumisele kohalike oludega ka sihtriigis kasutatava keele õpe ning kohandumine koolikorraga. Palju sõltub siinjuures kooli valmisolekust võtmaks vastu pagulaslapsi. Maailma praktika näitab, et immigrantidest lapsevanematel ning lastel pole sihtriigis võimalik omale leida emakeelse õppega kooli ning seepärast suundub laps riigikeelsesesse õppeasutusse (Valk, 2010). Eesti keele omandamise võimalus on pagulaste integreerumise üks prioriteete. Keeleõpet korraldab pagulasõpilasele kool. Integratsioon läbi keeleõppe ei tähenda õpilase etnilise ega ka keelise identiteedi kaotamist, vaid pigem toimub keeleline ja kultuuriline rikastumine ja maailmavaate avardumine, mis aitab toime tulla tänapäeva Eestis (Rannut, 2003). **Keeleõppe organiseeritus ning mitmekesisus** aitab pagulasõpilasel omandada riigikeelt ning seeläbi arendada ka sotsiaalsust. Lisaks võib laps olla ka mingil määral läbi keeleoskuse abiks oma vanematele, aidates neid suhtlemisel ja teave edastamisel. Kuigi keele oskamatus tõttu võib koolis alguses raske olla, saadakse õpetajate abiga hakkama (Valk, 2010). Eestis on koole, kus on juba pikaajalised multikultuurilise õppe kogemused, nt Tallinna Lillmäe Gümnaasium, kus pagulasõpilaste puhul rakendatakse individuaalõpet ja vajadusel pannakse

nad aasta allpool olevasse klassi. Viimasena märgitud ei soovitata, sest uuringute kohaselt tajub laps mitteeakohases klassis õppides ebaedu. Pigem võib positiivse tulemuseni jõuda, õppides koos tugeva õpimotivatsiooniga õpilastega (Soll, 2007). Tähtis on see, et pagulaslapsele antakse teistega võrdne võimalus omandada haridus. Seega võib väita, et **kooli valmisolek ja kogemused** on samuti pagulasõpilaste kohanemisel ning lõimumisel vajalik, soodustav tegur. Siinkohal tuleks aga märkida, et koolidega peaksid koostööd tegema vastavad organisatsioonid või MTÜ-d, kes aitaksid koolidel organiseerida lõimumist soodustavaid üritusi. Näiteks Saksamaal, Berliinis tegutsev MTÜ ANE (Arbeitskreis Neue Erziehung e.V. – Association for New Education) pakub pagulasperede (eriti pagulaslaste) lõimumise soodustamiseks nõustamist ja materjale (ka araabia keeles). Koostöös koolidega organiseeritakse sporditegevusi, tutvumistunde saksa keele õppimiseks (Willkommenklasse) ja Schulsprechstunde, kus ühe tunni jooksul arutatakse nii lapsevanematega kui ka lapsega kooliga seotud probleeme (Kyuchukov & New, 2017).

1.6.2 Pagulasõpilaste lõimumist ja kohanemist takistavad tegurid.

Pereliikmena on laps oma rahvuse, kultuuri ning ka pere käitumismustrite peegeldaja. Kuigi Eesti riik teeb seadusandlikkusest lähtuvalt kõik võimaliku pagulaste paremaks integreerumiseks, on igal pagulaslapsel oma kultuuritaust, ootused uue eluetapi alguseks ning ka minevikku jäänud kogemused, nii positiivsed kui ka negatiivsed. Rahvusvahelist kaitset saavad lapsed erinevad teistest võõrriikidest saabunud lastest mitmete tegurite poolest (Soll, 2007):

- katkendlik haridustee päritoluriigis või erinevates riikides;
- läbielatud negatiivsed kogemused (sõda, vägivald ümbritsevas keskkonnas, vaesus) võivad mõjutada õpiedu ja sotsiaalset kohanemist;
- elustandardi langus või selle oluline muutus põgenemise tõttu võib mõjutada kohanemist ja õpiedu;
- vanemate, hooldajate kaotus;
- emotsionaalselt ebakindlad või rusutud vanemad;
- vanemate ebapiisavad teadmised enda ja laste hariduslike või sotsiaalsete õiguste kohta;
- ebapiisav riigi(enamus)keele oskus;
- teiste laste negatiivne suhtumine, rassistlikud hoiakud (lk 11).

Riik, kust pagulaslaps on saabunud, võib olla sõjalise konflikti kohaks ning ka teekond sihtriiki on kulgenud eaturvaliselt. See võib põhjustada nii lapsevanematel kui ka lapsel psüühilisi häireid, mis avaldavad mõju kohanemisele ning lõimumisele. Enim on täheldatud

posttraumaatilist stressihäiret, mis tekib pärast pikaajalist viibimist emotsionaalselt kurnavas keskkonnas, olukorras või ka konkreetse sündmuse pealtnägemise tagajärjel. Avalduda võivad need tegevuse motivatsiooni puudumisena, traumeeriva möödunu alateadliku meenumisena, pideva ärevusseisundina ja vältimiskäitumisena (Aalto-Setälä, 2008). See võib tekitada nii peresiseid probleeme kui ka pingeid koolielus.

Koolis käiv laps ootab lapsevanematelt toetust ning huvi tema tegemiste vastu. Ühe probleemina tuuakse välja pagulastest **lapsevanemate vähese huvi** oma lapse õpingute ja toimetuleku vastu. Põhjused on nii keelebarjääris, nende endi kohanemiskeskustes kui ka pelguses tundmatu koolikorralduse suhtes (Soll, 2007).

Koolis on pagulaslaps, võrreldes nii päritolumaa kui ka perega, uues keskkonnas, mis peab temale ja ka teistele kaasõpilastele olema turvaline ning õppimist motiveeriv. Õpikeskkonnas on pagulaslapsele oluliseks teguriks õpetaja, kellel on klassis oluline roll nii õppematerjali edastajana kui ka suhete reguleerijana (Tuulik & Muldma, 2008). Stabiilset õpikeskkonda pakub pagulasõpilasele esialgu ühe kindla õpetaja olemasolu. Kui lähtuda sellest, et eesti õpilasele on **asendusõpetaja** tulek klassi vähem häiriv (v.a HEV-õpilane), siis pagulasõpilasele, kes vajab stabiilsust ning turvatunnet, võib selline vaheldumine tekitada ärevust ning keskendumiskeskust (Lunneblad, 2017).

Eesti kultuurist erineva õpilase käitumine ja ka väljanägemine võib kaasa tuua negatiivsete märkuste tegemise teiste õpilaste poolt. Esimeses kooliastmes ollakse tolerantsemad ning väljaütlemised tahtmatud. Seevastu teises kooliastmes, otsides oma identiteeti, võivad tehtavad märkused olla sihilikud ning seetõttu puudutavad pagulaslast valusamalt (Valk, 2010). Häiriva tähelepanu ning negatiivse suhtumise osaliseks võib laps saada ka väljaspool kooli. See omakorda tekitab **tõrjutuse tunde etnilisest ja kultuurilisest aspektist**.

Kohanemist ja lõimumist takistava tegurina tuuakse välja ka pagulasõpilase **endassetõmbumise mittemõistmise**. Nii vabatahtlik tugiisik kui ka õpetaja püüavad anda endast parima: hoida positiivset meeleolu, tunnustada, viia teda ümbritsevasse keskkonda, aga vastaspoolelt kohtab hoopis tõrjuvat vastupanu. See on seletatav sellega, et pagulaslaps võib sisimas elada üle nii muserdavaid mälestusi kui ka allasurutud hirmu uue asukoha ees. Siin tuleb temaga suhelda kannatlikult ja mitte heituda tagasilöökidest (Bouvier & Hjern, 2004; Soll, 2007).

Eraldi tõusevad fookusesse sellised pagulaslapsed, kes viibivad Eestis vanemateta. Neil puudub lähedaste inimeste tugi ja see tekitab neis erilise pingefaktori. Võimalik, et vanemad on kodumaal (nt Süüria) tekkinud sõjalises konfliktis hukkunud. Seega on ta leinastaadiumis. On ka selline variant, et vanemad on jäänud kodumaale ja nooruk tunneb pidevalt muret nende saatuse pärast. Tal endal tuleb sihtriigis aga iseseisvalt hakkama saada (Moilanen, 2006). Norra näitel suunduvad sellised pagulasnoored võimalikult kiiresti tööturule, et kindlustada endale majanduslik heaolu, sest täisealiseks saamisel kaob ära lastele määratud riigipoolne toetus (Guribye & Kroger, 2016).

Töö teoreetilises osas on välja toodud nii pagulaste lõimumist ning kohanemist soodustavad ja takistavad tegurid üldiselt kui ka need, mis puudutavad konkreetselt kooliealist pagulaslast. Sellest tulenevalt on töö eesmärgiks välja selgitada pagulasõpilaste lõimumist soodustavad ja takistavad tegurid vabatahtlike tugiisikute arvamuse põhjal. Vabatahtlikud tugiisikud puutuvad pagulasperedega tihedalt kokku, olles neile kohanemisel ja lõimumisel toeks, ning märkavad ka probleeme ja positiivseid aspekte nii täiskasvanute kui ka laste juures. Töö autor püstitab kaks uurimisküsimust, mis seostuvad töö eesmärgiga:

1. Millised on pagulasõpilaste lõimumist soodustavad ja takistavad tegurid vabatahtlike tugiisikute arvamuse põhjal?
2. Missugused on vabatahtlike tugiisikute ettepanekud pagulasõpilaste lõimumise ja kohanemise hõlbustamiseks?

2. Metoodika

Käesolevas töös on kasutatud kvalitatiivset induktiivset uurimisviisi, mille üheks eesmärgiks on Laheranna (2008) poolt märgitult mitte kontrollida eelnevalt püstitatud hüpoteeside paikapidavust suurehulgalise valimi kaudu, vaid keskenduda väikese rühma inimeste nii sotsiaalse kui ka isikliku kogemuse uurimisele, mõistmisele, tõlgendamisele ja kirjeldamisele. Uurimisinstrumendiks on valitud poolstruktureeritud intervjuu, mis vajadusel võimaldab vestluse käigus muuta intervjuu kavas olevate küsimuste järjekorda ning muudab intervjuu õhkkonna pingevabamaks (Lepik et al., 2014).

2.1 Valim

Valimiks on mittetõenäosuslik sihipärane valimitüüp, mis tähendab, et töö autor valis ise uuritavad välja, lähtudes töö eesmärgist ning kandidaatidele esitatavast kriteeriumidest (Rämmer, 2014). Selleks oli vabatahtlike tugiisikute varasem töökogemus pagulasperega. Intervjuude tegemisest informeeris käesoleva töö juhendaja MTÜ Eesti Pagulasabi juhtkonda. Töö autor võttis e-kirja teel ühendust eelnevalt mainitud asutuse vabatahtlike tugiisikute töö koordinaatoriga, kellelt saadi ka vajalike isikute andmed. Töö autor kontakteerus vabatahtlike tugiisikutega e-kirja teel. Seitsmest isikust kahel puudusid kogemused pagulasperega, teised viis vastasid kriteeriumile ja andsid nõusoleku uurimistöö osalemiseks. Intervjuud viidi läbi jaanuar - märts 2018. Tabelis 1 on välja toodud uuritavate taust. Nimed on asendatud pseudonüümidega.

Tabel 1. Intervjueeritud vabatahtlike tugiisikute andmed

Pseudonüüm	Vabatahtliku tugiisikuna tegutsemisaeg	Kooliealiste laste arv pagulasperes/ toetatud perede arv
Kati	2 a	2 / 2
Malle	1,5 a	2 / 4
Marika	2 a	2 / 2
Anne	2 a	4 / 2
Sirje	1,5 a	2 / 1

2.2 Andmekogumine

Andmeid koguti poolstruktureeritud intervjuude kaudu. Kõigepealt koostati küsimused, mis jaotati teemaplokkidesse:

- Sissejuhatavad küsimused, nt “Kirjeldage oma ülesandeid vabatahtliku tugiisikuna.”
- Põhiküsimused, mis seostusid pagulasperega, nt “Kuidas suhtuvad pereliikmed lapse õppimisse?”
- Küsimused, mis puudutasid vabatahtliku tugiisiku probleeme seoses tugiteenuse osutamisega, nt “Kust te saate abi probleemide tekkimisel?”
- Küsimused intervjuu lõpetamiseks, nt “Mida te veel lisaksite seoses eelnevate teemadega?”.

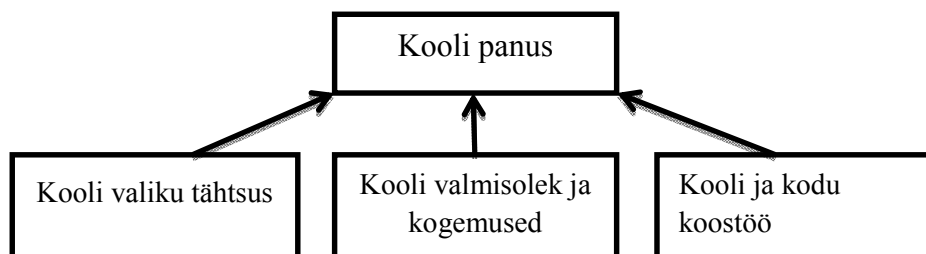
Peale mitmeid parandusi ning täiendamisi valmis intervjuu kava, mis on ära toodud lisas 2. Prooviintervjuu viidi läbi uuritavas valdkonnas tegeleva inimesega. Intervjuu alguses informeeriti, juhindudes Eesti teadlaste eetikakoodeksist (2002), intervjueeritavat andmete konfidentsiaalsusest ning teavitati intervjuu salvestamisest. Andmete kogumiseks ja

salvestamiseks kasutati diktofoni ja ka telefoni helisalvestusprogrammi. Prooviintervjuu küsimused olid intervjueeritavale arusaadavad ning saadud andmestikku on töös kasutatud. Muudatusi küsimuste kavas ei tehtud. Järgmistest intervjuudest tehti kolm Skype'i teel ja üks intervjueeritava töö juures. Skype'i kasutamise vajalikkuse tingis kahe intervjueeritava asukoht ja üks ei saanud tervislikel põhjustel intervjuule tulla. Kõiki intervjueeritavaid teavitati andmete mitteavaldamisest. Nelja intervjuu pikkus oli keskmiselt 1 h, üks intervjuu kestis 30 min. Andmekogumisprotsessi jooksul pidas töö autor ka uurijapäevikut, mis Laheranna (2008) poolt märgituna aitab kaasa uurimisprotsessi jälgimisele. Väljavõtte uurijapäevikust on lisas 3.

2.3 Andmete analüüs

Käesolevas töös kasutati induktiivset sisuanalüüsi, millega „tuleb kõige paremini esile kvalitatiivse sisuanalüüsi üks tugevusi – uurimuses osalejate maailma mõistmine ja nende tõlgenduste ning tähendussüsteemide uurimine“ (Kalmus, Masso & Linno, 2014).

Prooviintervjuu transkribeerimisel kasutati esialgu TTÜ Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia laboris väljatöötatud tehnoloogial põhinevat transkribeerimisprogrammi *bark.phon.ioc*, aga see ei andnud oodatavat tulemust. Seetõttu transkribeeris töö autor prooviintervjuu käsitsi ning saatis selle juhendajale. Pärast positiivset tagasisidet jätkati intervjuude tegemisega ning transkribeerimisega. Kokku tuli transkribeeritud materjali 51 lehekülge. Intervjueeritavate nimed asendati konfidentsiaalsust järgides pseudonüümidega. Materjali korduva ülelugemise käigus märgiti ära uurimistöö küsimustega seonduvad tähenduslikud üksused, määrati koodid ning moodustati alamkategoriad, neist edasi peakategoriad. Ala- ja peakategoriate moodustamise näide on esitatud joonisel 1.

Joonis 1. Ala- ja peakategoriate moodustamise näide

3. Tulemused

Käesoleva töö eesmärgiks oli pagulasõpilaste lõimumist soodustavate ja takistavate tegurite väljaselgitamine vabatahtlike tugiisikute arvamuse põhjal. Poolstruktureeritud intervjuude põhjal saadud tulemused on välja toodud uurimisküsimuste kaupa. Esimese uurimisküsimuse kohta moodustati kokku kaheksa peakategooriat, millest neli sisaldasid soodustavaid ning neli takistavaid tegureid. Teise uurimisküsimuse peakategooriaid moodustati kolm. Töö paremaks mõistmiseks ja illustreerimiseks on lisatud tsitaate intervjuudest. Tsitaadid on kaldkirjas ja veidi keeleliselt korrigeeritud: märgitud ei ole mõttepause ja sõnakorduseid.

3.1 Pagulasõpilaste lõimumist soodustavad tegurid

Esimene uurimisküsimus oli: „Millised on pagulasõpilaste lõimumist soodustavad ja takistavad tegurid vabatahtlike tugiisikute arvamuse põhjal?“. Alljärgnevalt tuuakse välja positiivsed faktorid, mis on koondunud nelja põhikategooriasse: 1) kooli panus, 2) pere toetus, 3) suhtlus eakaaslastega, 4) vabatahtliku tugiisiku motiveeriv tegutsemine.

3.1.1 Kooli panus pagulasõpilase lõimumiseks.

Vabatahtlikud tugiisikud pidasid kooliealise pagulaslapse lõimumisel väga tähtsaks teguriks kooli panust. Seda mitmest aspektist. Oluliseks peeti **kooli valikut**, eriti selle lähedusest elukohale.

Esimene tegur on kodulähedus. Sellepärast arvestame ikkagi, et tegemist on suurte peredega, neil ei ole sellist pereauto võimalust, et lapsi viia ja tuua ja et ikkagi see laps peab ise olema võimeline kooli minema ja koolist koju tulema. (Kati)

Kooli kodulähedus tagab nii pagulaslapsele kui ka perele kindlustunde, et kooli minev laps ei eksi ära. See on oluline eriti suures linnas, kus pikkade vahemaade läbimiseks tuleb kasutada mitut transpordivahendit ning tänavate keerulisus tekitab segadust. Kuna eesti keelt esialgu ei osata, siis ei saa vajadusel ka teed küsida, mis tekitab ebakindlust ning hirmu koolimineku ees.

Kooli valikul lähtuti ka sellest, kas seal õppis juba tuttavate pagulaste lapsi. Sellega sooviti tagada kogukonnaliikmete omavahelise lävimise võimalust. Intervjuudest selgus ka, et maakooli asemel valiti linnakool eesmärgiga, et nooremad ja vanemad lapsed oleksid koos, samas ühistranspordiga harjumine oli esialgu raske.

Määrava tähtsusega oli kooli **valmisolek ja kogemused** pagulasõpilase vastuvõtuks ning temaga tegelemiseks. Vastava koolituse saanud õpetajad, sobiv õppemetoodika ning tugispetsialistide oskused aitavad pagulasõpilasel nii keeleliselt, kultuuriliselt kui ka sotsiaalselt kohaneda koolikorraldusega.

Kooliga on nii, et seal peavad olema ikka sellised õpetajad, kes teavad, et see on teistsuguse kultuuritaustaga laps. (Marika)

Afganistani pere puhul läks kooli üks tüdruk ja nii kui ta sinna kooli läks, nii ta sinna päris hästi sulandus. Eesti keel tuli väga ruttu. Ja nii siis ongi, et suurem osa õppest on individuaalne ja läbi mängu. Ja just keeleõpe. (Malle)

Kooli valmisolekut näitab ka see, kas ollakse valmis pakkuma erisusi koolitoidus (näiteks taimetoidu võimalus sealihata mitteröövatele pagulasõpilastele).

Vabatahtlikud tugiisikud tõid ühe lõimumist soodustava tegurina välja ka pagulasõpilase kaasamise huvitegevusse, mis on arendav nii keeleliselt kui ka sotsiaalselt.

Et niipalju kui tean, siis on just huvitegevus, mis neile (pagulaslastele) meeldib, niipalju ma tean. See on üks võimalustest ennast väljendada või suhelda, sest alguses nad keelt ju hästi ei räägi. (Malle)

Huvitegevust peeti oluliseks just seetõttu, et olles õppekohustusest vaba, tuntakse end vabamalt ning suhtlemisel ei pöörata nii suurt tähelepanu keele korrektsusele. Pigem tuntakse rõõmu tegevusest ning on oluline üksteisest arusaamine, mida tehakse vajadusel ka kehakeelt kasutades.

Olulise tegurina märgiti intervjuudes **koostööd kooli ja kodu vahel**, kuigi see toimub esialgu vabatahtliku tugiisiku vahendusel.

Kui midagi oli koolis halvasti, siis helistati mulle või teisele tugiisikule ja siis rääkisime lapsevanematega. (Marika)

Kui ongi mingisuguseid küsimusi, siis palume kooli poolt kokkusaamist. (Malle)

Kuna pagulaslaste vanematel võib olla raskusi eesti või ka inglise keelest aru saamisega, siis on vabatahtliku tugiisiku abi määrava tähtsusega koostöö kujunemisel. Lapsevanemal võib, lähtudes tema erinevast kultuuritaustast, olla teistsugune arusaam kooli ja kodu kontakti olulisusest ja koostööformaatidest. Kuid tugiisikute hinnangul on kohanemisküsimustest ülesaamiseks võtmetähtsusega kontakt kooli ja kodu vahel. Seda nii probleemide kui edusammude puhul.

3.1.2 Pere toetus.

Lapse koolimineku on peres oluline sündmus, mis toob lapsevanemale kaasa osaluse lapse hariduse omandamises. Pagulasõpilane puutub sihtriigis kokku suurte muutustega ja selles protsessis on raske üksi toime tulla. Käesoleva töö autor tundis huvi, kuidas toetavad on pagulasperede lapsevanemad.

Näiteks praegu ühe teise pere näitel tuli jutuks, kuidas pereisa aitab lastel eesti keelt eraldi õppida. Õpib ise ka individuaalselt juurde. (Malle)

See laste kooliedu, see süstib vanematesse ka usku. Et kui tähtis see vanematele oli, kui terve saal plaksutas nende lapsele, kes läks sinna ette. Ja sai selle koolimütsi, aabitsa ja lilled. Ja ma nägin, et see rõõmustas neid vanemaid. Peredel on väga tähtis, et lapsed koolis käivad ja nende päev oleks sisustatud. (Kati)

Intervjueeritud tugisikud rõhutasid, et see kui laps on koolis turvalises ning toetatud keskkonnas, annab ka lapsevanematele usku ning motivatsiooni kohanemiseks ning lõimumiseks. Kui hakatakse aru saama, et Eestis on toimetulekuks vaja haridust, siis see tähendab, et mõistetakse sihtriigi kultuurilisi väärtusi. Info, mida pagulasõpilane koju toob, on tema vanematele tähtis, sest see on nende võimalus suhestuda kohaliku kultuuriga.

3.1.3 Suhtlus eakaaslastega väljaspool kooli.

Lõimumisel on oluline roll kommunikatsioonil pagulaslaste ning kohalike eakaaslaste vahel. Intervjueeritavad märkisid, et see tekitaks huvi viibida ka kodust väljaspool ning toetaks keeleoskust. Suhtlemine väljaspool kooli looks pagulaslapsele oma tutvusringi ning sõpruskonna ja võimaldaks praktiseerida õpitavat keelt ning saada teadmisi kohaliku kogukonna elukorraldusest. Pagulaslaps saaks läbi oma aktiivse osalemise tunda end väärtuslikuna, osana teda vastuvõtvast rühmast. Vastastikune suhtlemine aitaks kaasa ka tolerantsuse arendamisele Eesti ühiskonnas.

No muidugi see jalgpall, mida siis poisid koos teistega sealt naabrite juurest mängisid. (Sirje)

Tugisikud tõid välja ka suhtlemise nappust, seda just koolivaheaegadel.

Kahju, et lapsed ei suhtle kellegagi. Takistuseks võib olla see, et ei osata eesti keelt ning siis kardetakse seda rääkida. Et ei ole sõpru. (Marika)

Mõne pere puhul toodi välja ka pereisa vastasseis lapse suhtlusele väljaspool kooli.

3.1.4 Vabatahtliku tugiisiku motiveerivad tegevused lõimumiseks.

Vabatahtlikud tugiisikud kirjeldasid intervjuudes tegevusi, mida nad on pagulasperede ja -lastega koos teinud. See ei kuulu nende otseste ülesannete hulka, aga annab pagulastele võimaluse saada osa Eesti kultuurist.

Ma käisin nendega teatris. Ma võtsin mõlemad tüdrukud ja läksin balletti Vanemuisesse vaatama. Ja nad olid tegelikult elus esimest korda teatris. Ja hämmastas see, kui kiiresti nad kohanesid... (...). (Kati)

Sihtriigi elukorralduse ja kultuuriga tutvumine on ka üks võtmetegureid lapse lõimumiseks, sest nähtu ja kuuldu talletatakse mällu nii positiivse kui ka negatiivse emotsiooni kaudu. Päritolu- ja sihtriigi elukorralduslikud ning kultuurilised erinevused võivad olla küllaltki suured ja alati ei piisa seletamisest, vaid oluline on ka otsene kokkupuude sündmuse või olukorraga – rõhutasid tugiisikud.

3.2 Pagulasõpilaste lõimumist takistavad tegurid

Pagulaslaste lõimumist takistavate faktoritena ilmsesid neli põhikategooriat: 1) kultuurilised erinevused, 2) lapsevanemate haridustase, 3) terviseprobleemid, 4) kohanemiskasutused kooliga.

3.2.1 Kultuurilised erinevused.

Intervjueeritud tugiisikud rõhutasid, et teisest kultuuriruumist pärit inimesed toovad kaasa omad tavad, harjumused ning käitumismustri, mida püütakse vajadusel kohandada sihtriigi elukorraldusega. Uues keskkonnas tekitavad erinevused mittemõistmist kohalike elanike poolt, mis tekitab pagulastes lisastressi. Eriti tundlikud on lapsed, kellele jääb vastolu taust arusaamatuks. Sellised olukorrad on kohanemisele takistuseks.

Konflikt tekkis ükskord selle koolimineva tüdrukuga suvel, selle afganistani tüdrukuga, kui bussis üks keskealine mees tarvitas tema kallal verbaalset vägivalda, karjus ta peale, et „Kasi minema, rätipea!“. Samas ta ei kandnudki seda rätti rõhutatult, vaid ta alles tuli Afganistanist ja ta oli nii harjunud... ta oli sellest nii ehmunud, tema kultuuris seda ei ole. (Anne)

Inimestel on suuremal või vähemal määral kokkupuuteid teise rahvuse esindajatega. Kontaktid võivad olla nii positiivsed kui ka negatiivsed. Paraku edastavad ebameeldiva kogemuse saanud inimesed seda nii, nagu oleks kogu rahvus selles süüdi. Oma roll

negatiivses suhtumises pagulastesse on ka meedial, kus terrorismi ja vägivaldaakte kajastades seostatakse seda pagulastega, toomata välja tegelikke põhjuseid.

Intervjuudes märgiti lõimumist takistavaks faktoriks ajakäsitust. Erinev arusaam ajast ja tegevuste planeerimisest segab kohanemist sihtriigi elukorraldusega. Kuna laps on perest sõltuv, siis vanemate teistmoodi käitumine mõjutab ka tema tegemisi.

Nad ei saa üldse aru, miks see üldse hea on, see täpne kellaajaline jõudmine. Seda on neil ikka väga, väga raske mõista, et kuhu neil kiiret on. (...) Ma kinkisin kalendri neile, kus kõik koolivaheajad ilusti kirjas, aga, noh, ka kalender neile võõras asi. (Kati)

Laste puhul ehk see ajakasutus. Näiteks selle pere näitel, kellest ma räägin... nad väga kiiresti said aru, et sa pead koolis olema kell kaheksa kohal ja selline rutiin sai omaseks. (Malle)

Kui päritoluriigis ei pöörata täpsele ajakasutusele tähelepanu, siis sihtriigis kokkulepitud/määratud kellaegadest kinnipidamine on esialgu suur kultuuritõke. Üks tugiisik tõi ka vastupidise näite, kus arsti vastuvõtuks oli broneeritud pärastlõunane aeg, kuid pere läks lapsega juba hommikul kohale.

Uusimmigrandid on valdavalt pärit kollektiivsest kultuurist ja ühe kohanemise takistusena toodi välja oma kogukonna puudumist.

Et neil ei ole peretuttavaid ja kahjuks on kogukond ise ka omavahel väga tihti tülis, et see süüria kogukond ei hoia ka omavahel kokku. Et muidu oleks see lahendus, et kellel on ühealisi lapsi, et siis ehk võibolla suhtleksid. (Kati)

Pagulaspered suhtlevad omavahel rohkem interneti ja telefoni teel, seda nii Eesti - siseselt kui ka välismaal elavate sugulastega.

3.2.2 Lapsevanemate haridustase.

Kooliskäiva lapse tegemised on osa pere elukorraldusest. Lapsevanemate osalus lapse kooliga seotud tegemistes on erinev. Tingituna nii pagulaspere kultuurilisest eripärast kui ka täiskasvanute endi haridustasemest, ei tundnud kõik intervjuueeritavate toetatavad pered oma laste koolis toimetuleku vastu huvi.

Aga kui laiemalt vaadata, siis määravaks on see pere taust, missugune õpikogemus on vanematel. On jäänud ka mulje perest, kus pereisal on ainult klass haridust või kaks klassi. Tema haridustee on kunagi katkenud. Ja sellist õppimistuge või arusaama, et kodused ülesanded tuleb ära teha, on keerulisem tulema. (Malle)

Toodi välja ka selliseid olukordi, kus emal oli haridustase kõrgem kui isal. Kui päritoluriigis on otsustav sõna mehel, siis järgides peresuhteid, leiab ka laps, et koolikohustus on teisejärguline. See aga tähendab, et laps ei leia kodust toetust ning sellele järgneb trots kooli vastu tervikuna.

3.2.3 Terviseprobleemid.

Tugiisikud on märganud ka posttraumaatilise stressihäire tunnuseid, mis on tingitud kodumaal üleelatud, raskest põgenikuteekonnast või keerulisest sisseelamisest uues riigis.

Sellel nooremal poisil oli niimoodi, et ta ärkas öösel paanikas. Seda ma tean, ühel või ka mõlemal oli söömisega probleeme ja ka magamisega. Paanikahäired ja kõike seda... (Sirje)

Rõhutati, et pagulaslaps on igasugustele konfliktsituatsioonidele väga tundlik, näiteks vallandavad pere kokkupuuted ametivõimudega (politsei) lastes ärevushoo, sest nad ei mõista tekkinud olukorra põhjuseid ja samastavad seda päritoluriigis toimuvaga. Samuti on tugiisikud märganud laste hirme seoses lennukite ja raketimüraga.

Muudest levinumatest terviseprobleemidest nimetati kuulmislangust ja laste hammaste halba olukorda.

Tervist mõjutava tegurina nimetati ka kliimat. Uusimmigrandid on valdavalt tulnud sooja kliimaga maadest (nt Afganistan, Süüria, Iraak) ja Eesti pikka, pimedat ning külma talve nähakse ohuna tervisele. Eelkõige põhjusel, et see pärsib nende aktiivset liikumist ning nad on seetõttu haigustele vastuvõtlikumad. Samuti tõid tugiisikud välja korduvaid luumurde, mis on tingitud jääl kukkumisest.

3.2.4. Kohanemiskeskused kooliga.

Kohanemiskeskuste peamise põhjusena tõid intervjuueeritavad välja koolist võõrdumise. Kui kodumaal jõutigi koolis käia, siis pikk teekond sõjakoldest põgenikelaagrisse ja sealt omakorda sihtriiki on õppimisharjumusest võõrutanud.

Et seda kooliskäimist võtavad nad kui kohustust ja kuna neil on kadunud see kooliharjumus, on nii raske... suurematel, vanematel lastel oli paus kooliskäimisel olnud kuskil kaks-kolm aastat ja nad ütlesid, et neile nii meeldis see aeg. (Kati)

Tugiisikute sõnul on neil tulnud korduvalt selgitada, et õppimine tähendab koolikohustust ja iga päev koolis käimist, millele lisandub ka harjumine uue koolikorraga, mis võib olla päritoluriigist väga erinev.

Tugiisikud tõid välja ka koolipoolset probleemide mittemärkamist või eiramist, mis toob kaasa pagulaslapse õpimotivatsiooni languse.

Ja ta tundis ennast pahasti ja poisid väitsid, et teda ei võeta kaasa ja natuke kiusatakse. Ja kool oli hämmingus, et nad ei näinud seda ja ei tunnetanud seda, et koolis sellist asja toimuks. Ja poisid jätsid koolipäevi vahele ja ei tahtnud koolis käia. (Sirje)

Toodi välja ka selliseid situatsioone, kus kooli abipersonal eiras õpilaste toitlustamise käigus pagulaslapse soovi eritoidule. Tugiisikud rõhutasid, et ainult pädevatest õpetajatest ei piisa, terve koolikeskkond peaks olema toetav.

3.3 Vabatahtlike tugiisikute ettepanekud pagulasõpilaste lõimumise ja kohanemise hõlbustamiseks

Teine uurimisküsimus oli: „Missugused on vabatahtlike tugiisikute ettepanekud pagulasõpilaste lõimumise ja kohanemise hõlbustamiseks?“ Vabatahtlikud tugiisikud on kahel esimesel aastal tihedalt seotud uussisserändajatest perega. Otseste ülesannete täitmisel nähakse ka seda, mida oleks vaja veel teha, et kohanemise ja lõimumise protsess sujuks paremini. Välja toodi alljärgnevad ettepanekud:

1) Koolide toetamine

Kuigi Eestis on olemas koole, kus õpivad pagulaslapsed, ei saa nende õpingutest lähtuda ainult nendest õppeasutustest, kellel on olemas kogemused.

Aga see, kus mina võibolla abi ootan, on rohkem see, et koolid võiksid olla paremini toetatud. Ma tahaksin, et ministereerium või siis meie kohalik omavalitsus pakuvad meie koolidele ka supervisiooni ja võimalusi, et need inimesed saavad ka kokku käia ja jagada oma kogemusi ja muresid. (Kati)

Kogemuste vahetamine annaks koolidele palju juurde. Need, kes juba õpetavad pagulasõpilasi, saavad anda omi teadmisi teistele õpetajatele, kellel puudub kogemus. Seda nii õppematerjalide kui ka metoodika osas. Samuti saaks koostöö tulemusena arutada pagulasõpilastega seonduvaid kitsaskohti.

2) Arstide ja sotsiaaltöötajate koolitamine pagulasperedega tegelemiseks

Vabatahtlikud tugiisikud puutusid peredega tegelemisel kokku arstiabiga. Tõlk võib abiks olla, aga haiguse põhjuseni jõudmiseks on vaja mõnikord palju ja spetsiifiliselt seletada. Ka pagulaslapse käitumine ja tema vanemate suhtumine võib olla Eesti arstile mõistetamatu, mis omakorda tekitab pingeid.

Arstikoolitusel peaks rääkima sellest, et on inimesi, kes tulevad teisest kultuuriruumist ja kuidas neid vastu võtta. Ja sotsiaaltöötajatel peaks olema ka see koolitus. (Sirje)

Kuna pagulaslaste seas on nii tervisemuresid kui ka vajadus pereprobleemide puhul pöörduda sotsiaaltöötaja poole, siis vastav koolitus tuleks ülalpool märgitud spetsialistide puhul kasuks.

3) Pagulaslaste osalusega laagrite korraldamine

Intervjueeritavad märkisid, et pagulaslapsed suhtlevad suhteliselt vähe oma eakaaslastega. Seepärast toodi välja, et laagrite korraldamine oleks väga hea ettevõtmine.

Teine asi, mida ma väga selgelt tunnetan, on see laste toetamine läbi mingite laagrite. Ja miks ei võiks seal vahepeal olla mingisugused sellised töö- ja puhkelaagrid, kus siis lapsed, eriti pagulaslapsed, saaksid käia, harjutada keelt ja nende päevad oleksid sisukad. Hoiaks keelt ja annaks neile võimaluse kultuuriliselt lähemale saada. (Kati)

Keeleõpe ning Eesti kultuuriga tutvumine just suveperioodil aitaks kaasa laste lõimumisele. Samuti annaks see turvatunnet peredele, kes näeksid, et nende lapsi kaasatakse võrdselt kohalikega ühiskondlikku ellu.

4. Arutelu

Käesoleva lõputöö eesmärgiks oli selgitada välja pagulasõpilaste lõimumist ja kohanemist soodustavad ja takistavad tegurid vabatahtlike tugiisikute arvamuse põhjal. Alljärgnevalt keskendutakse olulisemate tulemuste arutelule.

Esimene uurimisküsimus hõlmas pagulasõpilaste lõimumist ja kohanemist soodustavaid ja takistavaid tegureid, tuginedes vabatahtlike tugiisikute arvamusele. Selgus, et pagulasõpilase lõimumisel omab suurt rolli kooli panus: selle lähedus kodule, kollektiivi kogemus ning valmisolek töötamiseks pagulaslapsega. Kooli läheduse vajadust kodule on märgitud ka Vabariigi Valitsuse veebilehel, kus märgitakse, et pagulaslapsed saavad käia koolis, mis on nende kodule kõige lähemal (Pagulasküsimus, 2016), kuid intervjuudest selgus, et maakohta elama suunatud pagulaspere lapsed käisid hoopis linnakoolis ja sinna

sõitmiseks pidid kasutama ühiskondlikku transporti. Selle juhtumi puhul lähtuti laste kokkujäämise põhimõttest, mis on samuti oluline, sest koos koolis käies saavad pagulaslapsed üksteist toetada.

Kooli valikul lähtuti ka pagulaste omavahel edastatud infost koolide kohta. Kuigi Vabariigi Valitsus on võtnud eesmärgiks paigutada pagulased Eestis elama hajutatult, on neil nagu teistelgi Eesti elanikel õigus vahetada elukohta (Pagulasküsimus, 2016) ja sellega seoses valitakse lapsele ka uus kool. Intervjuudest selgus, et kodu lähedus ei ole kooli valikul alati määrav, vaid tähtis on ka see, et õppeasutuses oleks juba tuttavate pagulaste lapsi. Siit ilmneb vajadus kogukondliku sotsiaalse suhtluse järele mikrotasandil, mida on märkinud ka Rannut kommunikatiivse pädevuse kohta sihtkultuuris (Rannut & Rannut, 2004).

Kooli valmisolek ja kogemused on samuti pagulasõpilase lõimumisel olulised. See tähendab, et koolis väärtustatakse multikultuurilist haridust, ollakse tolerantsed ja see hõlmab nii juhtkonda, pedagooge, abipersonali, lapsevanemaid kui ka uusimmigrandist õpilase kaasõppureid. Toimub koostöö põhimõttel, et kõigil on võrdne võimalus saada hea haridus, olenemata kultuurilisest, etnilisest ning keelelisest erinevusest (Valk, 2010). Käesolevas töös tõid intervjuueeritavad välja mitmeid kooli ja lõimumisega seonduvaid positiivseid võtmekohti: individuaalõpe, pagulasõpilaste kaasamine huviringidesse, mis on samuti keeleoskust soodustav aspekt ja võimalus suhelda eakaaslastega. Seda rõhutavad ka varasemad uuringud (Rändehoiakute raport, 2016).

Negatiivse tegurina tõid vabatahtlikud tugiisikud oma intervjuudes välja kooliga kohanemiskasutused. Need seostusid peamiselt katkenud õpingutega, mistõttu on keeruline igapäevase koolikohustusega harjuda. Samuti märgiti kaasõpilaste või koolitöötajate tõrksust ja vihjeid nende kultuurilistele erinevustele. Sarnasele olukorrale on viidanud Soll (2007), märkides põhjuseks eelkõige vastuvõtva kooli kogemamatust multikultuurilise hariduse valdkonnas.

Tähtsal kohal on pere roll pagulasõpilase lõimumisel sihtriigi elukorraldusesse. Seda märkisid ka intervjuueeritavad, tuues välja, et pere toetus on kindlasti soodustav tegur, olgu see siis osalemine kooliüritusel või püüd õppida koos lapsega eesti keelt. Samas on vanemate suhtumine haridusesse erinev, mis on tingitud nii päritoluriigi kultuurilisest eripärast kui ka isiklikest kogemustest. Hariduse peresisene mittevärtustamine avaldab negatiivset mõju ka kooliskäiva pagulaslapse lõimumisele. Ka Soll (2007) on rõhutanud, et

lapsevanemate ebakindlus ning emotsionaalne rüüstus võivad olla seotud koolihariduse mitteväärtustamisega.

Pagulaspere liikmete ja neid vastuvõtva riigi ühenduslülilik on määratud vabatahtlik tugiisik. Tema otsesteks ülesanneteks on pagulaste abistamine vajalike asjaajamiste juures, nt dokumentatsiooni vormistamisel, elukoha ja sobiva kooli, lasteaia leidmisel (Lisa 1.). Selle inimese isiksuseomadustest sõltub, kui usalduslikuks kujuneb kontakt tema ja pagulaspere vahel. Intervjueeritavad (vabatahtlikud tugiisikud) tõid välja, et just nende märkamine ja tegutsemine aitas lapse probleemide lahendamisele kaasa. See puudutas ka pagulaslapse tervisega seostuvaid muresid. Teoreetilised allikad rõhutavad siin eelkõige posttraumaatilist stressihäiret (Soll, 2007; Bouvier & Hjern, 2004). Intervjueeritavad märkisid, et mainitud häire võib olla käitumisraskuste põhjuseks, aga selle paikapidavuse üle otsustab ikkagi vastava koolituse saanud spetsialist. Vabatahtlike tugiisikute osaks on selliste probleemkohtadele tähelepanu juhtimine. Tugiisikute panust pagulaslapse lõimumisele võib seostada mitte ainult nende otseste ülesannetega, vaid inimliku sooviga aidata tutvustada Eesti kultuuri, nt lastega teatrite, näituste külastamine. Selline tegevus näitab pagulasperele, sh ka lastele, et nad pole üksi, neist hoolitakse. See annab lisamotivatsiooni lõimumiseks, sest intervjueeritavate toetatavad pered on pärit kogukonda väärtustavatest maadest, aga siin, Eestis, puudub neil lähedaste inimeste ring, kellega suhelda (Rannut & Rannut, 2004).

Teine uurimisküsimus oli seotud vabatahtlike tugiisikute ettepanekutega, kuidas hõlbustada koolis käiva pagulasõpilase lõimumist. Välja on toodud kolm konkreetselt pagulasõpilastega seonduvat ettepanekut: koolide toetamine töös pagulaslastega, pagulasõpilaste osalusega laagrite korraldamine ja arstide ning sotsiaaltöötajate koolituse vajadus suhtlemises pagulasperedega, sh ka lastega.

Eestis on koole, kellel on juba pikaajaline multikultuurilise hariduse kogemus, sh ka pagulasõpilaste õpetamisel. Ei saa välistada, et seoses sisserände suurenemisega peavad ka kogemusteta koolid vastu võtma pagulaslapsi. Seepärast oleks hea, kui koolid saaksid ühiselt vahetada kogemusi, anda edasi teadmisi multikultuursest klassist/koolist ning tunneksid oma tegevuses ka riigipoolset tuge. Heaks näiteks on Saksamaal, Berliinis tegutsev MTÜ ANE, mis pakub nii pagulasperedele kui ka koolidele lõimumisega seotud küsimustes tuge (Kyuchukov & New, 2017).

Tugiisikud näevad ja kogevad oma töös erinevaid olukordi, mille lahendamiseks nende pädevusest ei piisa. Kultuuriliste erinevuste ja keeleõppe seisukohalt oleks positiivne, kui see protsess oleks pidev ja ei katkeks nt koolivaheajaga. Seda on Eestis juba rakendatud, nt Integratsiooni Sihtasutus korraldab vene keelt emakeelena kõnelevate laste keelelaagreid. Sama võiks teha ka pagulasõpilaste puhul: korraldada laagreid, kus toimuks nii keeleoskuse arendamine ning säilitamine ning ka üksteise rikastamine kultuurilistest erinevustest tingitud teadmistega. Tulemus oleks positiivne nii lastele kui ka toetav koolile, kus keele meeldetuletamisega peab uue õppeaasta alguses vaeva nägema.

Väärtuslik on ka ettepanek koolitada Eesti meditsiinilist personali ja sotsiaaltöötajaid suhtlema meist keeleliselt ja kultuuriliselt erinevate inimestega. Kuigi vajadusel kasutatakse tõlgi abi, on oluline teada, millised kultuurilised eripärad on päritoluriigis ning sellest tulenevalt saab inimest efektiivselt aidata.

Käesolevas töös saadud tulemustest saab järeldada, et koolis käivate pagulaslaste lõimumist soodustavad ja takistavad tegurid on omavahel tihedalt seotud. Negatiivsete tegurite võimendumine mõjutab soodustavate tegurite domineerimist ja ka vastupidi: positiivsete mõjude olemasolu, nende märkamine ning soodustamine viib pagulasõpilase lõimumisprotsessi paremini edasi. Selles tegevuses on kõigel ja kõigil oma tähtis osa.

4.1 Töö piirangud ja praktiline väärtus

Käesoleva bakalaureusetöö piiranguks peab autor enda kogenematust kvalitatiivse uurimuse läbiviimisel. Keeruline oli oma tööaja ning intervjueeritavatele sobiva aja kokkusobitamine. Seepärast tehtigi osa intervjuusid Skype'i teel. Piiravaks teguriks võib pidada ka autori ebakindlust tehniliste vahendite kasutamisel. Prooviintervjuul ei hakanud diktofon tööle, aga kindluse mõttes kasutati salvestamisel ka telefoni salvestusprogrammi.

Töö praktiliseks väärtuseks peab töö autor võimalust, et uurimuse tulemusi saab kasutada vabatahtlike tugiisikute tööd koordineerivate MTÜ-de tegevuses (tugiisikute koolitused) ning ka kohalikes omavalitsustes pagulasperede paremaks toetamiseks. Töö koostamise käigus saadud teadmisi saab töö autor rakendada oma õpetaja töös, käsitledes multikultuurilisuse teemat, ja jagada ka kolleegidega.

Pagulasõpilaste lõimumisega seotud teemat saab edasi uurida, keskendudes nt vabatahtlike tugiisikute tööle meil ja teistes riikides. Pagulastemaatikat saab uurida ka seoses meedias kajastatuga ning selle mõjust kooliõpilastele.

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada pagulasõpilaste lõimumist ja kohanemist soodustavad ning takistavad tegurid vabatahtlike tugiisikute arvamuse põhjal. Andmete kogumiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuud ja eesmärgipõhist valimitüüpi. Valimi kriteeriumiks oli vabatahtlike tugiisikute töökogemus pagulasperedega ning seal olevate kooliealiste lastega. Valimisse kuulus viis MTÜ Eesti Pagulasabi vabatahtlikku tugiisikut. Kvalitatiivse uurimuse analüüsimiseks valiti induktiivne sisuanalüüs.

Töö teoreetilises osas anti ülevaade pagulaspoliitikast, lõimumise soodustavatest ja takistavatest teguritest üldiselt ning konkreetselt seonduvalt pagulasõpilastega, kirjeldati rahvusvahelise kaitse saajate teekonda ning vabatahtlike tugiisikute rolli nende toetamisel.

Töö tulemustest selgus, et vabatahtlike tugiisikute arvamuse põhjal on pagulasõpilaste lõimumisel suur tähtsus koolil. Positiivseks hinnati kooli lähedust kodule, kooli kogemusi töötamaks pagulaslastega, nende kaasatust huviringidesse. Olulise tegurina märgiti pere toetust koolis käivale pagulaslapsele. Tähtsal kohal on ka vabatahtliku tugiisiku toetav tegevus. Takistavate teguritena toodi välja pagulaste kogukonna puudumist, kultuurilisi erinevusi, laste terviseprobleeme, hariduse mitteväärtustamist lapsevanemate poolt ja negatiivset tähelepanu kohalike elanike poolt.

Käesolevas töös on välja toodud ka vabatahtlike tugiisikute ettepanekud pagulasõpilaste paremaks lõimumiseks. Nendeks on koolide toetamine töös pagulaslastega, arstidele ja sotsiaaltöötajatele koolituste korraldamine suhtlemises pagulasperedega, sh lastega, pagulasõpilaste osalusega kultuurilis-keeleõppeliste laagrite korraldamine.

Märksõnad: pagulasõpilane, pagulane, sihtriik, kohanemine, lõimimine.

Summary

The facilitating and preventing factors of adaption and integration of school-aged refugee children based on opinions of volunteer support workers.

The objective of this study was to clarify the facilitating (positive) and preventing (negative) factors of adaption and integration of school-aged refugee children based on opinions of supporting volunteers. The data was collected through semi-structured interviews with five volunteer support workers from MTÜ Eesti Pagulasabi.

The criterion for the volunteers was vast experience with refugee families with a school-aged child or children. Inductive method was used in the analysis of qualitative research data.

In the theoretical part of this study, an overview was given on refugee politics, the facilitating and preventing factors of adaption and integration in general and in connection with school-aged refugee children. Furthermore, the journey of asylum seekers and the role of the volunteer supporters in supporting them were described.

The main results of this study were that according to the volunteer supporters the school plays an important role in regards to assimilation and adapting school-aged refugee children. The close proximity of school to home, the schools experience with refugee children and their engagement of refugee children to after school activities were also assessed as positive factors. Other important positive factors were the families and the volunteer supporters assisting/supporting actions toward the child/children.

Children's health issues, cultural differences, negative attention from the locals, a lack of community, and negative attitude towards education from the parents were brought out as negative factors.

In this study, suggestions from the volunteer supporter workers were also highlighted. For a better integration and adaption of the school-aged refugee children, the volunteers suggested supporting extra work with refugee children, organizing trainings for doctors and social workers in communicating with refugee families and children, and organizing language-cultural camps, where refugee children could participate.

Keywords: refugee children, refugees, country of destination, adaption, integration.

Tänuõnad

Tänan oma töö juhendajat Karmen Trasbergit toetuse ja asjatundliku juhendamise eest. Olen väga tänulik MTÜ Eesti Pagulasabi vabatahtlikele tugiisikutele, kes olid nõus osalema intervjuudes ning andsid suure panuse käesoleva töö valmimisse. Aitäh perele ja kursusekaaslastele, kes toetasid ning innustasid.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva bakalaureusetöö. Olen toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Käesoleva töö koostamisel on võetud aluseks Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö vormistamise nõuded ning töö on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Marianne Laineste

25.05.2018

Kasutatud kirjandus

- Aalto-Setälä, T., Riit, M., (Toim). (2008). *Kuidas aidata psüühikaprobleemidega noorukit*. Tallinn: AS Medicina.
- Ainsaar, M. & Beilmann, M. (2016). *Eesti elanikkonna hoiakud kolmandatest riikidest sisserrändajate suhtes Euroopa Sotsiaaluuringute andmetes*. Külastatud aadressil http://sotsiaalteadused.ut.ee/sites/default/files/www_ut/randehoiakute_raport_29.04.2016.pdf
- Astapova, A. & Valdaru, K. (2016). Miks me rändame? Rände põhjused ja liigid. *Ränne – faktid ja suundumused maailmas ja Eestis, 12, 1*. Külastatud aadressil http://media.voog.com/0000/0019/2868/files/Rande_infoleht_2016.pdf
- Bouvier, P., & Hjern, A. (november, 2004). Migrant children- a challenge for European paediatricians . *Acta Paediatrica 93, (11)*, 1535-1539. Külastatud aadressil <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1651-2227.2004.tb02643.x>
- Guribye, E. & Kroger, J., Oppedal, B. (september, 2017). Vocational identity development among unaccompanied refugee minors. *International Journal of Intercultural Relations, 60*, 145-159. Külastatud aadressil <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0147176717301736>
- Eesti Keele Instituudi mitmekeeleline andmebaas* (2018). Külastatud aadressil <http://termin.eki.ee/esterm/>
- Innove* (2016). Külastatud aadressil http://adm.archimedes.ee/erasmusplus/files/2014/01/Pihlak_HArsing_Valisparitolu-opilased_HEV_apr2016.pdf
- Johannes Mihkelsoni Keskus* (2018). Külastatud aadressil <http://www.jmk.ee/pagulasele/6-sammu-eduka-integratsioonini/>
- Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Tartu Ülikooli Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metoloogia õpibaas. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kond, J.(2016). Juhtkonna ja tugispetsialistide arvamused uussisserrändajate õpetamisest ja kohanemise toetamisest Eesti koolides. *Publitseerimata magistritöö*. Tartu Ülikool.
- Kyuchukov, H. , New, W. (21.03.2017) . Best practices: intercultural integration of Arabic refugees in Berlin. *Intercultural Education* , 28(2), 219-223. Külastatud aadressil <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14675986.2017.1294789>
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., Strömpl, J. (2014). *Intervjuu*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/intervjuu>

Lunneblad, J. (2017). Integration of refugee children and their families in the Swedish preschool: strategies, objectives and standards.

European Early Childhood Education Research Journal 25(3), 359-369. Külastatud aadressil <https://www-tandfonline-com.ezproxy.utlib.ut.ee/doi/full/10.1080/1350293X.2017.1308162?scroll=top&needAccess=true>

Moilanen, I., & Liivamägi, J. (Toim). (2006). *Laste- ja noortepsühhiaatria*. Tallinn: AS Medicina.

MTÜ Eesti Pagulasabi (2017). Kaitse saaja teekond. Tartu.

Pagulasküsimus (2016). Külastatud aadressil <https://valitsus.ee/et/pagulased>

Pagulasküsimus (2018). Külastatud aadressil https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/failid/eestisse_umberpaigutatud_tabel_26.07.17.pdf

Pagulasseisundi konventsioon (1997). *Riigi Teataja*. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/78623>

Pagulaste lõimumine Eestis. Osalemine ja võimestamine.(2016). Stockholm: ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti Põhja-Euroopa esindus. Külastatud aadressil

<http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opedocpdf.pdf?reldoc=y&docid=58a487ac4>

Pajupuu, H. (2000). *Kuidas kohaneda võõras kultuuris?*. Tallinn: Kirjastus Tea.

Puuraid, P. (2016, 5. jaan). Kuidas selgitada kellelegi, mis imejook see keefir on? *Eesti Päevaleht*, lk 6.

Põhikooli ja gümnaasiumiseadus (2010). *Riigi Teataja I*, 41, 240. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410>

Rannut, Ü. (2003). *Muukeelsete õpilaste integreerimine eesti koolis*. Tallinn: TPÜ kirjastus.

Rannut, Ü. (2004). *Astu sisse! Uusimmigrandid meie ühiskonnas ja haridussüsteemis. Käsiraamat*. Tallinn: AS Kirjastus Ilo.

Rämmer, A. (2014). Valimi moodustamine. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/valimid>

Soll, M. (2007). *Rahvusvahelist kaitset saavate laste hariduse korraldus. Käsikäes. Pagulaste ja varjupaigataotlejate laste integreerimine Eesti haridussüsteemi*. Külastatud aadressil https://www.integratsioon.ee/raamatukogu?book_id=168

Sotsiaalministeerium (2018). Teenused ja toetused pagulasele. Külastatud aadressil <https://www.sm.ee/et/teenused-ja-toetused-pagulastele>

Tuulik, M., Muldma, M., & Vikat, M. (Toim). (2008). *Mitmekultuuriline õpikeskkond – probleem või väärtus*. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus.

Eesti teadlaste eetikakoodeks (2002). Eesti Teaduste Akadeemia. Külastatud aadressil https://www.akadeemia.ee/_repository/File/ALUSDOKUD/Eetikakoodeks2002.pdf

Täpsustatud tegevuskava Euroopa Liidu ümberasustamise ja ümberpaigutamise tegevuste elluviimiseks (2015). Külastatud aadressil https://valitsus.ee/sites/default/files/content-ditors/failid/vastuvotmise_tegevuskava_08102015.pdf

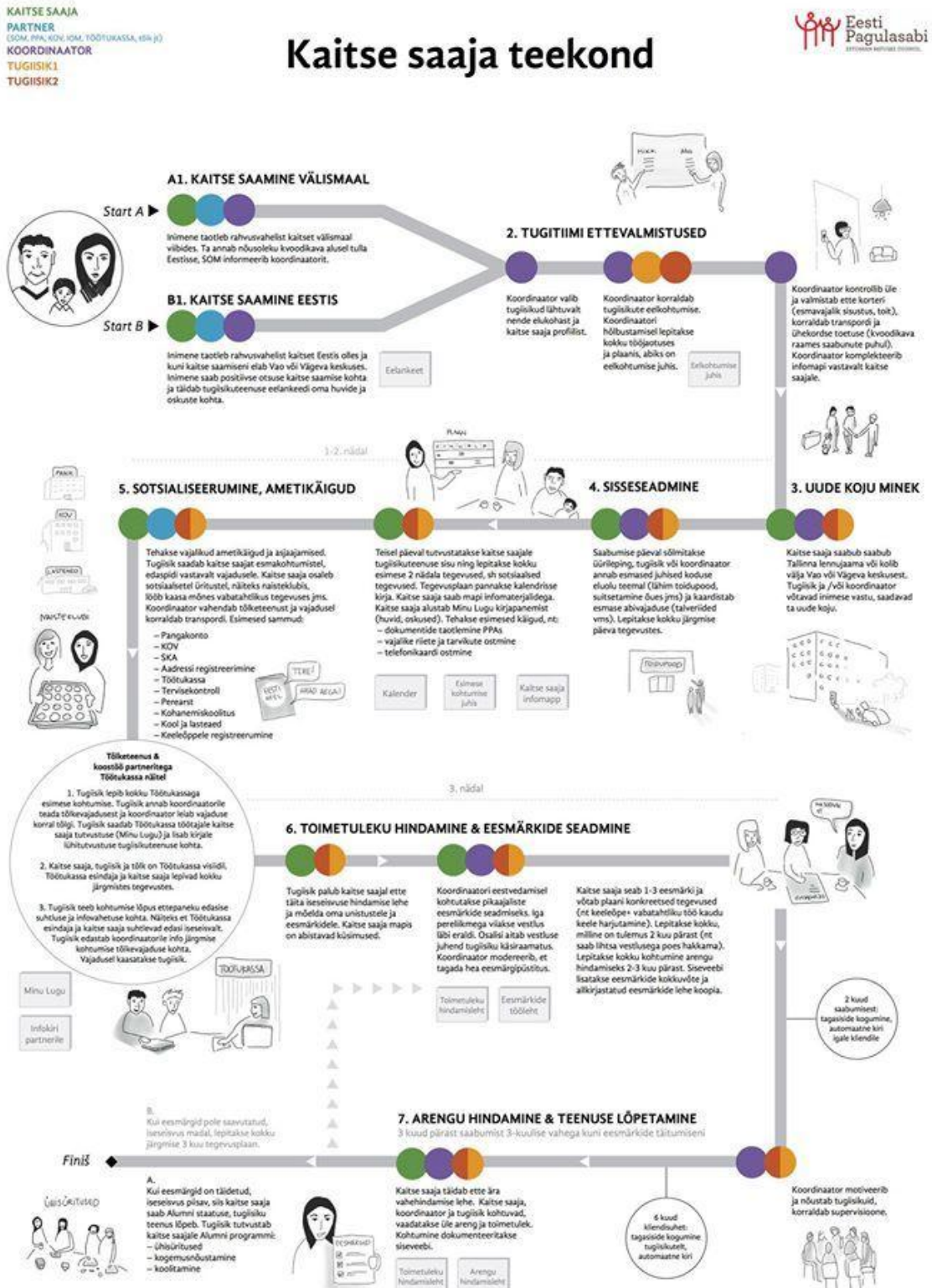
Valk, A., Kikas, E., (Toim). (2010). *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes*. Tartu: Haridus- ja teadusministeerium.

Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus (2006). *Riigi Teataja* 2006, 2, 3. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/VRKS>

ÜRO Pagulasamet (2018). Külastatud aadressil https://data2.unhcr.org/en/documents/download/63000#_ga=2.53303915.2132294918.1525791248-524564390.1525791248

Lisad

Lisa 1. Kaitse saaja teekond (MTÜ Eesti Pagulasabi, 2017).

Lisa 2. Intervjuu kava

Sissejuhatavad küsimused

1. Kui kaua ja mitmele perele te olete olnud vabatahtlik tugiisik?
2. Kirjeldage oma ülesandeid vabatahtliku tugiisikuna?
3. Mis ajendas teid tugiisikuks hakkama?
4. Kas teie põhitöö toetab neid omadusi, oskusi, pädevusi, mida eeldatakse tugiisikult?

I plokk

1. Palun kirjeldage, missugune oli teie pagulaspere, kes Eestisse saabus? Kust tulnud, nende reisiteekond, mitu last, nende vanus, laste varasem koolikogemus?
2. Milliseid tegureid arvestades valitakse pagulaslapsele sobiv kool?
3. Kas te olete märganud, et lapsel on posttraumaatiline häire? Kuidas see on avaldunud?
4. Milliste probleemidega on pagulaslapsed kokku puutunud?
5. Mis rõõmustab pagulaslast Eestis?
6. Kuidas suhtuvad pereliikmed lapse õppimisse?
7. Kuidas te saate informatsiooni laste toimetulekust koolis? (kontakt õpetajatega, perekülastused?)
8. Milliseid kohanemis- ja lõimimismärke te olete pere/lapse puhul täheldanud?
9. Kas te oskate tuua näiteid, mis kinnitavad pere plaane jääda Eestisse või vastupidi – lahkuda siit?
10. Missugused kultuurilised erinevused on teie arvates käesoleval hetkel pagulaspere kohanemist ja lõimimist takistavateks teguriteks siin, Eestis?

II plokk

11. Kellelt ja kust te saate abi raskete olukordade lahendamiseks?
12. Millised on teie arvates pagulasperede kohanemise ja lõimimise riigipoolsed kitsaskohad?
13. Missugused on, lähtudes tugiisiku tööst, teie ettepanekud koolialise pagulaslapse kohanemise ja lõimimise parendamiseks?
14. Mida te arvate sellise õppeaine nagu „multikultuuriline haridus“ sisseviimisest kooli õppekavasse?

3. Intervjuu lõpetamine

15. Mida te veel lisaksite seoses eelnevate teemadega?
16. Kui mul tekivad lisaküsimused, kas ma võin teiega ühendust võtta?

Lisa 3. Väljavõte uurijapäevikust**Uurijapäevik**

Kuupäev	Koht/kestus	Intervjueeritav	Märkused
20.01.2018	X / 1 h 04 min	Kati	<p>Kasutasin kahte salvestusinstrumenti: telefoni ja diktofoni. Panin mõlemad salvestama. Intervjuu alguses oli ärevus sees. Püüdsin paaniliselt järgida kõike refleksiooni õppeaines omandatud. Tegelikult oli teema minu jaoks väga huvitav ja Kati rääkis üksikasjalikult oma tööst. Oleksin tahtnud veel rohkem küsida, aga siis oleksin läinud lõputöö eesmärgist kõrvale. Kodus aga uurisin salvestuste kvaliteeti ja... Hea, et kasutasin kahte vahendit. Telefoni salvestus oli olemas, aga diktofonil oleksin pidanud vaatama, kas punane tuluke hakkas põlema või ei. Ja mis selgus? Salvestist polnud! Siit õppetund: tee enne intervjuud väike proov. See on ju normaalne, et ma kontrollin salvestuse olemasolu. Ja teine õppetund: kasuta mitut salvestusvõimalust.</p>
26.- 27.01.2018	ca 10 h kokku	Transkribeerimine	<p>Transkribeerimine võtab nii palju aega ja nõuab tohutult keskendumist. Kasutasin TTÜ veebipõhist transkribeerimist, aga tulemus oli kõike muud kui tahetav tekst. Seega tuli kõik algusest peale endal sisse trükkida. Minu viga juba intervjuu salvestamisest – kontrolli intervjuu alguses salvestamist! Oleks olnud hea salvestus, siis oleksin saanud ka veebipõhise hea teksti. Saatsin oma teksti ka juhendajale.</p>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marianne Laineste (sünnikuupäev: 08.06.1966) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Pagulasõpilaste lõimumist ja kohanemist soodustavad ja takistavad tegurid vabatahtlike tugiisikute arvamuse põhjal“, mille juhendaja on Karmen Trasberg,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 25.05.2018